

Uit mijn aantekenschriftje

Daan Thoomes

Man kann nicht jeden Tag etwas Großes tun, aber gewiss etwas Gutes (Friedrich Schleiermacher)

Als men mij vraagt, of ik in God geloof, dan moet ik antwoorden: soms, even (J. Sperna Weiland)

De doop betekent, dat je veel moet ondergaan in het leven, maar niet hoeft onder te gaan (Joanne Klink)

Na de theologie is de muziek het grootste Godsgeschenk. Zij geneest de ziel en verheft de geest. Zonder muziek is de mens een steen, met muziek kan hij zelfs de duivel op de vlucht jagen (Luther)

Wat ik heb gemaakt is er door mijn verstand van muziek en door mijn smart (Schubert)

Over de pianosonates van Schubert: 'Bekenntnisse einer höchst verletzlichen Seele (Wilhelm Kempff)

We read to know that we are not alone (film Shadowlands)

Machtsbesessen zijn de partijen en hun politici als het om verkiezingen gaat, *Machtsvergeffen* als zij inhoudelijk – conceptueel leiding moeten geven.

Als ik 10 jaar eerder was overleden dan had u mij daarover nu niet gehoord (Drs. P)

Philosophen haben die Welt nur verschieden interpretiert; es kommt aber darauf an, sie zu verändern (citaat van Marx bij de ingang van de Humboldt Universiteit in Berlijn). Soms werd deze beroemde elfde stelling van Feuerbach (gelukkig) nog wel eens omgekeerd. Zoals door de Britse marxistische historicus Eric Hobsbawm. Tijdens een lezing bij de King's College Historical Society in 1968, waarin hij de revolutionaire jeugd van dat jaar impliciet afkeurde en stelde dat het soms niet altijd de bedoeling is om de wereld te veranderen, maar vooral om die te begrijpen (Tony Judt, *Thinking the Twentieth Century*, 2011)

De werkelijk postreligieuze generatie. Eén generatie terug bevond men zich nog midden in debatten over Darwin, tussen christenen en socialisten of over de religieuze opleving van de Late Romantiek. Niet alleen zijn ze niet gelovig, het hele geloof is ook niet langer het belangrijkste thema voor ze. Een generatie die de maatschappij met veel energie als een reeks seculiere problemen beziet (Tony Judt, 2011)

Im Hause muss beginnen, was blühen soll im Vaterland (Jeremias Gotthelf)

Aus Liebe will mein Heiland sterben. Sopran Aria uit de Matthäus Passion van Johann Sebastian Bach, gezongen door Lynne Dawson. In de uitvoering van 28 maart 1999 in het Concertgebouw olv Riccardo Chailly.

Jesus bleibet meine Freude (koraal uit cantate 147 van Bach: *Herz und Mund und Tat und Leben*)

In de tijd voor Pasen gaat het niet om drie *volle* dagen, maar om de dag die *afloopt* (Goede Vrijdag), de dag die *verloopt* (Stille Zaterdag) en de dag die *aanbreekt* (Paaszondag) (Willem Barnard)

De Opstandingsmorgen, 'het voorgoed begonnen begin' van de Messiaanse toekomst (M. Nijhoff)

Het was een grijze dag met hoge luchten

Het ‘anything goes-pluralisme’ van de multiculturele samenleving

Ein ‘Papierlischweizer, der nie Schweizerdeutsch lernt

Johann Heinrich Pestalozzi (Jahrgang 1746)

Es ist zwar recht gut, eine Zeitlang in einer großen Bibliothek zu studieren, aber sich darin zu vergraben, ist eine Raserey (G.E. Lessing)

OP DE CHRISTELIJKE scholen kan de vaderlandse geschiedenis zó verteld worden, dat het wel bijbelse geschiedenis lijkt. Nederland wordt dan een tweede uitverkoren volk, en onze politieke vijanden worden vijanden van God, Het is Gods wil, dat Nederland elke oorlog wint. Alle andere volken hebben hun koloniën gestolen, maar *wij* hebben ze ontvangen ‘door Gods voorzienig bestel’ (Okke Jager)

Waldhaus, Gasterntal, Kandersteg (D.Th.)

HET CHRISTENDOM staat het evangelie in de weg (Okke Jager)

HET IS DE ZOVEELSTE ongerijmdheid van een mannelijke theologie, dat zij in haar hoogmoed de zonde vooral als hoogmoed ziet (Okke Jager)

DE KINDEREN ZITTEN door hun gebedje in de wereldregering (Okke Jager)

Hotel Schweizerhof in Luzern:zu den Gästen zählten Königinnen und Könige..... Auch die Geistes-aristokratie (Tolstoi, Wagner, ...) (*Neue Zürcher Zeitung*)

De tijd lijkt voorbij dat gezegd werd: “Children should be seen and not heard”

In het ochtendlicht van de twintigste eeuw (Geert Mak)

Der Menschen Seele // gleicht dem Wasser // vom Himmel kommt es // zum Himmel steigt es // und wieder nieder // zur Erde muß es, // ewig wechselnd (*Gesang der Geister über den Wassern*, Johann Wolfgang von Goethe, Schubert, D 714)

‘innerlijk weten‘

Er wusste sich in Gottes Hand

‘Anmutungscharakter‘ der Natur. Goethe: ‘anmuten‘ ; ‘uns anmutet‘ = Zu-uns-sprechen (Auf-uns-zukommen) – Zugewandtsein

Das Steigen und Sinken im Wechsel der Generationen als allgemeinster Ansatz einer pädagogischen Theorie:

(...) so sehen wir, daß diese in dem Wechsel der Generationen sich nicht gleich bleiben; sondern es gibt darin ein Steigen und Sinken in jeder Beziehung worauf wir Wert legen (Friedrich Schleiermacher)

“eine bemerkenswerte Darstellung der schleiermacherschen Pädagogik“

‘Indem man lehrt, lernt man‘ (Goethe)

Je kunt niet vechten tegen de macht, maar je kunt kaarsen aansteken (Bella Chagall)

Ehret die Frauen! Sie flechten und weben Himmlische Rosen ins irdische Leben (Friedrich Schiller)

Elke filosofie is in zichzelf volkomen en heeft, als een echt kunstwerk, de totaliteit in zichzelf (Hegel)

Verlicht de duisternis van ons hart met Uw genadige nabijheid (gebed)

Einzeln sind wir Worte, zusammen ein Gedicht (G. Bydlinski)

Over het klassebewustzijn van de Britse diplomatie in de jaren dertig: de anekdote over Lord Halifax (kopstuk van de Engelse politiek), die zijn jas aan Hitler wilde geven in de veronderstelling dat deze een bediende was (H.L. Wesseling)

Zwei Erfindungen der Menschen kann man wohl als die schwersten ansehen: die der *Regierungs-* und die der *Erziehungskunst* (Immanuel Kant, *Über Pädagogik*)

Het genie baart slechts wat in de schoot van de tijd al aanwezig is (Hegel)

Wer in der Jugend einen Weinberg anlegt, hat im Alter Trauben (Zwitsers gezegde)

Albert Anker (1831-1910), *Lesendes Mädchen*

Over Goethe:

Elke grote geest is een groot egocentrist en Goethe was dat uiteraard ook. Men kan niet ‘God dienen en de mammon’, zichzelf gelijkelijk in dienst stellen van zijn kunst en van de medemens. Het is de prijs die de omgeving van het genie moet betalen. De klachten over Goethes stijve afstandelijke houding op latere leeftijd zijn bekend. De pilaarheilige reageerde op fanbezoekers als ze hun enthousiaste ziel hadden uitgestort in de hoop op een onvergetelijke gedachtewisseling met een droog ‘zo, zo’ of ‘kijk aan, dat laat zich horen’. Men ziet het voor zich, die muur van zelfbescherming! (H.W. von der Dunk)

What sweeter music can we bring
than a carol for to sing

De mensen willen je alles vergeven, behalve je succes (Hans van der Meijden)

Die Hölle, das sind die andern (Jean Paul Sartre, *Huis clos*)

Wohin die Fahrt gehe, habe der Taxichauffeur gefragt; es sei egal, habe der Fahrgast gemeint,
er würde überall gebraucht (Die Anekdote über Herbert von Karajan)

God is niet veilig bij de precieze wetters. Openbaring geschiedt in de literaire vorm, die het
precieze weten vernevelt (Cornelis Verhoeven)

Uns bleibt immer noch Paris

‘It’s so Berlin‘ (internationaal literatuurfestival)

Sonniges spätsommerwetter

Gemeinverständlich

Wie is jij om vinger te wijs? (Ds. Beyers Naudé)

Stecke die Augen in die Ohre (Luther)

Luther ging wel eens naar de markt om ‘den gemeinen Mann aufs Maul zu schauen’, want hij
wilde dat de mensen die hij op de markt hoorde praten zijn vertaling van de Bijbel konden
begrijpen.

Het geloof is een onrustig ding (Luther)

Noties als zonde en oordeel hebben het moeilijk in onze geseculariseerde pretsamenleving (Henri W. de Knijff)

De maatschappelijke vanzelfsprekendheid van het ongeloof (Henri W. de Knijff)

Omdat de tv verkocht is aan kermisexploitanten (Komrij) krijgen jongeren geen opvoeding in iets goeds

Wie kan, doet, wie niet kan, geeft les (Goethe)

Als een leerling vraagt waarom we een oneindige afstand voelen, juist op het moment dat we ons vastklampen aan God, antwoordt de Ba'al Sjem: "Als een vader zijn zoontje leert lopen, houdt hij zijn handen aan weerszijden van het kind, dichtbij, om te zorgen dat het niet valt; maar als het kind heel dicht bij hem is, houdt hij zijn handen verder uiteen zodat zijn zoon zelfstandig kan leren lopen".

De Bijbel niet letterlijk nemen maar woordelijk.

Wengeneralp, tussen Wengen en Kleine Scheidegg (D.Th.)

Tout le monde se plaint de sa mémoire, et personne ne se plaint de son jugement. (iedereen klaagt wel over zijn geheugen, maar niemand over zijn verstand (La Rochefoucauld, geciteerd door Cornelis Verhoeven)

La plus belle histoire d'amour, c'est vous (Barbara)

Der Mensch. Wo kommt er her? Zu schlecht für einen Gott zu gut fürs Ungefähr (G.E. Lessing) (<https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/253341>)

Hervormingsbezeten beleidsmakers in het onderwijs

Democratie is de slechts denkbare staatsvorm met uitzondering van alle overige (Churchill)

Democratie betekent in theorie het gelijk van de meerderheid via het majoriteitsbeginsel maar in de praktijk altijd de macht voor wie de meerderheid achter zich weet te krijgen (H.W. von der Dunk)

Periode 1945-1975 – ontstaansperiode van de 'American way of life'. In Duitsland gekenmerkt door het Wirtschaftswunder en in Frankrijk bekend als 'Les Trente Glorieuses'

Tentoonstelling / catalogus *De droom van Italië* (Henk van Os)

Italië was een bijdrage tot het zielenheil van de pelgrim. 'Onbekommerde gelukzaligheid'. Tivoli, de omgeving van Rome. Claude Lorrain, Pastoraal landschap met de Ponte Molle, 1645. Jacob Burckhardt: 'das klassische Land'. Verheven Arcadia – land van onschuld en vrede, idyllisch, herderlijk, landelijk

Over Hella Haasse:

..... de ontdekking van het lezen en later het schrijven, wat haar deed kiezen voor een 'naar binnen gekeerd bestaan'

Ik besta in wat ik schrijf (Hella Haasse)

Ik geloof dat je minder van de beroerde dingen des levens lijdt, als je perfect gekleed bent. (Couperus)

Bach: Adventscantate *Nun komm, der Heiden Heiland*. Kom, verlosser der volkeren (Veni redemptor gentium – middeleeuwse hymne)

Goethe / Schiller: Kunstwahrheit und Naturwahrheit. Kunstwahrheit ist also nicht einfach, nachgeahmte, sondern gesteigerte Natur

‘Grufti’ – oudje (jongerentaal in Duitssprekende landen). ‘Gruftis’ kan ook betrekking hebben op Klassiker als Luther, Goethe en Schiller – de Pflichtstoff in der Schule

Wij hebben geen blijvende stad (Hebr. 13:2), maar zijn vreemdeling op aarde (Ps. 119:19)

Ik hoor na de aanslagen veel oproepen in de kerk aan God om zich te ontfermen over de wereld. Dat is op zich prima, als daar maar de uitgesproken overtuiging bij hoort dat Gods vijanden vergaan. (Coen Wessel in IdW)

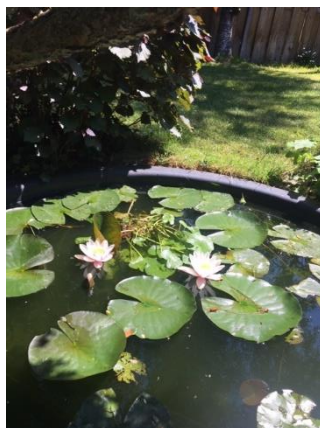
Das war ein Vorspiel nur, dort wo man Bücher verbrennt, verbrennt man auch am Ende Menschen (Heinrich Heine, *Almansor*)

‘Teppichstil’ bij Kirchner: stralende kleurcomposities met vereenvoudigde vormen

De tv als immense banaliteitenfabriek (H.W. von der Dunk)

De goden straffen de mensen door hun wensen te vervullen (Grieks spreekwoord)

Sprezzatura – schijnbaar moeiteloos; het effect van sommige kunstwerken die zeer vakkundig doch schijnbaar moeiteloos zijn gerealiseerd; moeiteloze voordracht, haast nonchalant

Peinzende waterlelies in de vijver (D.Th.)

Wir haben die Kunst, damit wir am Leben nicht zugrunde gehen (Nietzsche)

Auch das Schöne muß sterben! (.....) Da weinen die Götter, es weinen die Göttinnen alle,
Daß das Schöne vergeht, daß das Vollkommene stirbt. (.....) (Friedrich Schiller, *Nänie*)

‘Die Weltgeschichte ist das Weltgericht’ (Schiller) – Oordelen veranderen in de loop van de tijd onder invloed van nieuwe kennis, nieuwe inzichten en veranderende normen en waarden (Henk Wesseling)

O Röschen rot, // Der Mensch liegt in größter Not // Der Mensch liegt in größter Pein // Je lieber möcht‘ ich im Himmel sein (Des Knaben Wunderhorn; Mahler)

Das ist so sicher wie das Amen in der Kirche

De manier waarop Engelsen met elkaar polemiseren: “Als de right Honourable gentleman ophoudt over mij te liegen zal ik ophouden de waarheid over hem te zeggen” (A.A. Spijkerboer in *In de Waagschaal*)

‘Normaliens’ – oud-leerlingen van de beroemde École Normale Supérieure (ENS) aan de Rue d’Ulm in Parijs

“Ik ging met alle voor- en nadelen van dien, als een *normalien* denken en praten. Dat was gedeeltelijk een kwestie van vorm, met het op wetenschappelijk en ander gebied innemen van standpunten en hanteren van een bepaalde stijl, maar het was ook een proces van osmotische aanpassing. (.....) Ik was dan wel in Cambridge afgestudeerd als historicus, in wezen was ik grotendeels – misschien wel meer dan ik wilde – autodidact. Meer dan ik toen kon bevatten ging ik daardoor deel uitmaken van een lange en af en toe zeer aanzienlijke traditie van historici die veel, té veel, van hun opleiding aan hun eigen, ongestuurde leeswerk te danken hadden.” (Tony Judt & Timothy Snyder, *Denken over de twintigste eeuw*, 2011, p. 174 en 176)

Correctheids exhibitionisme, in het bijzonder bij de verontwaardiging; het publieke geweten in plaats van het persoonlijke geweten

Onze cultuur heeft een pathologisch zwak voor getallen ontwikkeld bij gebrek aan kwalitatief normbesef (H.W. von der Dunk)

Ich kehre in mich selbst zurück und finde eine Welt (Goethe, *Die Leiden des jungen Werthers* (1774) ; Safranski: 'Mit ihm kam ein neuer Ton in die Welt, ein neuer Wille zur Subjektivität. (...) Nicht jeder fand dabei eine Welt, die mitteilenswert war. (...) Bisher waren Seelenverlautbarungen durch die Kirchen und die öffentliche Moral reglementiert. (...) Man wollte, wie Werther, über alles frei und originell reden, über Liebe, Ehe, Sitte, Religion, Kunstsachen, Kindererziehung, Wahnsinn und Staatsverhältnisse. Alles, was einem auf dem Herzen liegt, sollte gesagt werden können', in: *Goethe. Kunstwerk des Lebens*, pp, 162-163)

7 is een menselijk getal, maar 8 een goddelijk; 8 is de dag van het nieuwe begin, de nieuwe tijd met God

Les 'techniciens du savoir' – beoefenaars van intellectuele beroepen (Sartre)

..... wat elke historicus weet, dat er geen algemeen geldig objectief beeld van wat dan ook bestaat (H.W. von der Dunk)

Ötztaler Alpen, Tirol (D.Th.)

Over Lou de Jong:

Het is die volledigheidsobsessie, die opeenstapeling van details, waardoor de grote lijnen telkens uit het gezichtsveld verdwijnen en er geen synthetisch beeld kan ontstaan.

(...)

(...) zijn verwaarlozing van achtergronden en structuren, zijn eenzijdige gerichtheid op het verloop van de gebeurtenissen, op personen, op wat de Franse Annales-historici schamper de 'Histoire événementielle' plachten te noemen: dit zijn zeer essentiële methodologische kwesties.

(...)

Hij zet ons geen nieuwe bril op waardoor de werkelijkheid, die van toen en dus ook die van vandaag, in een nieuw licht komt te staan. Hij dringt niet tot achter het proscenium door om te vragen naar de krachten, de historische, culturele, sociale die hier aan beide zijden werkzaam waren. Hierin onderscheidt zich echter de grote historicus van de kroniekschrijver en zuivere

verteller.

(H.W. von der Dunk, *Mensen, machten, mogelijkheden. Historische beschouwingen*, 2002)

Adagium van Victor Klemperer (1881-1960, neef van Otto, de beroemde dirigent), dat taal altijd wáár is.

Het is verleidelijk om Klemperers taaltheorie op onze huidige samenleving toe te passen. Als we aan het bloedeloze glad gepolijste vocabulaire van politici en topmanagers denken of aan de luchtballonnen die universitaire bestuurders rondblazen om reclame te maken dan ligt ook hier de conclusie voor de hand: taal kan niet liegen. Ze verradt juist de holheid, die ze wil bedekken (H.W. von der Dunk)

‘International Klein Blue’ (IKB) – lichtgevend diep ultramarijn dat Yves Klein in 1956 zelf ontwikkeld had

De stille nabijheid van God

Onthaalmoeder (Vlaams voor oppasmoeder)

‘Otto Normalverbraucher’ - de doorsnee klant

Kindervolk, tobt nicht so! ; Jugend wollt ihr wohl nicht so toben! (Friedrich Schleiermacher)

Indem man lehrt, lernt man (Goethe)

Kinderen zijn ons kostbaarste bezit (Jean Paul)

Oorlog is het taaiste barbarisme uit de voortijd (Jean Paul)

Ik ben zooo ongelooflijk speciaal! (Caspar Visser 't Hooft)

Amerika is zowel een democratie als een *plutocratie*. Geld en niet afkomst is er beslissend (H.L. Wesseling)

In een interview met een hoogleraar van de TU-Delft over de plannen voor vuilverwerking van Italiaans huisvuil in Nederland: “Nou ja, ik bedoel!” “Ja, ik bedoel””Ja, ik bedoel”

Frankrijk is sinds de zeventiende eeuw een *colbertistisch* land, dat wil zeggen een land waar de overheid geacht wordt de economie te leiden en te dirigeren (H.L. Wesseling)

Im *West-östlichen Divan* ist es der Geist der Liebe, der alles durchdringt und überall sich blicken läßt (Safranski : *Goethe*). Vgl. de dichtbundel *West-Östlicher Divan* van Goethe en het West-Eastern Divan Orchestra van Daniel Barenboim

Het verleden geeft telkens blijk van een verrassend wederopstandingspotentieel (H.W. von der Dunk)

Mentaliteit is in dagelijkse omgangsvormen en gedrag opgelost geloof (H.W. von der Dunk)

Niederthai, Öztaler Alpen, Tirol (D.Th.)

Jezus gaat de weg van de *borgstaande liefde* voor *zwakken, zieken, zondaars*. Als een goede herder die zijn leven stelt (en ten slotte geeft) voor zijn schapen. Zwakken worden opgericht, zieken vinden genezing, zondaars worden gered (Rens Kopmels)

The past is a foreign country: they do things differently there (L.P. Hartley, geciteerd door H.L. Wesseling)

Over de negende symfonie van Bruckner: “dem lieben Gott” gewidmet

We were less impressed by him than he was (over Radcliffe-Brown, geciteerd door H.L. Wesseling)

Annie Ernaux: “Ik ben een gearriveerde *petite bourgeoise*” (*De jaren*. 2008/22)

De universiteit veranderde van een *professorenuniversiteit* in een *marktgericht wetenschappelijk grootbedrijf* (H.W. von der Dunk, *Voordat de voegen kraakten. Student in de jaren vijftig*, 2013)

Im Grunde sind es doch die Verbindungen mit Menschen, welche dem Leben seinen Wert geben. (Wilhelm von Humboldt) Geciteerd door Willy van Stegeren (1926-2009) in haar afscheidsrede aan de VU in 1988

Vooruitgang?

Niet in theologie, filosofie of in de kunsten. De theologie wordt niet beschreven als een doelbewust voortschrijden op weg naar het definitieve godsbewijs. En de filosofie wordt niet opgevat als één lange opgaande lijn van het gestumper van Plato en Aristoteles naar de ware schittering van het nictende Nichts van Heidegger. In de kunsten hoort men niet vaak dat men het tegenwoordig niet meer hoeft te doen met het gehannes van Shakespeare, Rembrandt en Mozart omdat wij nu beschikken over Jan Wolkers, Karel Appel en Konrad Böhmer (H.L. Wesseling, *Onder historici. Opstellen over geschiedenis en geschiedschrijving*, 1995)

‘Hochinteressant!’

Latyrus met Stimmungsvogel (D.Th.)

Bilthoven, november 2023.

